

Küzdelem a szavak erejével

Idén 80 éves a Magyar Írószövetség, alapítását nemrég gálával ünnepelték. Elődje, a Magyar Írók Szövetsége 1956-ban szembeszállt a totalitárius hatalommal. Bátor helytállásukért, a forradalomban való részvételükért börtönbüntetésben, meghurcoltatásban, szilenciumban, zaklatásban részesültek; volt, aki életével fizetett a magyar szabadságért. A szövetség történetéből a forradalom időszakát emeltük ki.

Történelem Szijjártó Gabriella 2025. 11. 03. hétfő

Kép: Parlamenti szoba 1956. október 23-án, a társaság jobb szélén Veres Péter, az írószövetség elnöke

Magyarországon a szovjet diktátor 1953 márciusában bekövetkezett halála után a sztálinista konzervatívok és a reformerők harca folyt, amelyet Rákosi Mátyás és Nagy Imre neve fémjelzett. Ebben a küzdelemben kezdettől részt vettek

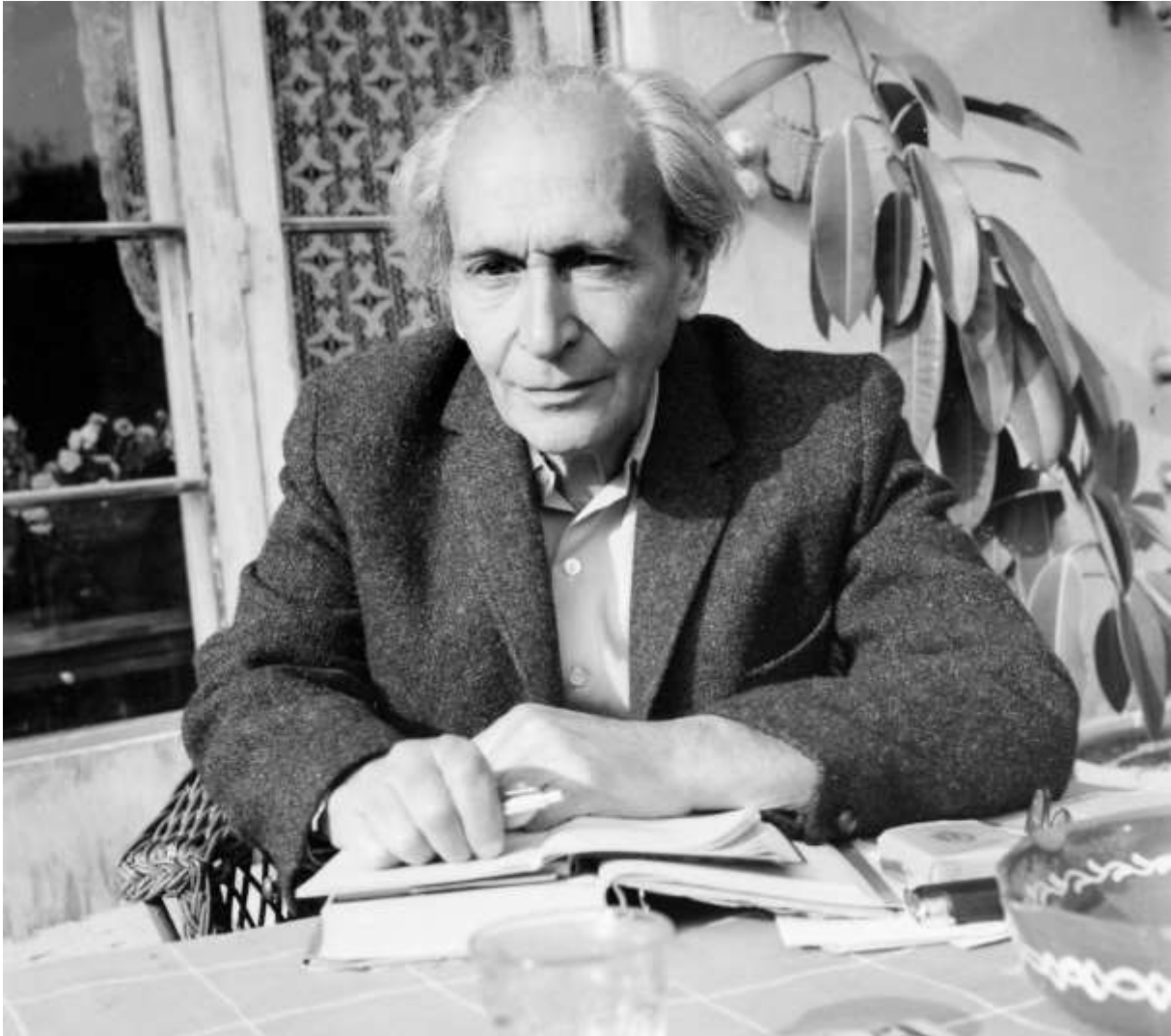
a reformer és a pártonkívüli írók, és ez a szerepük 1956 folyamán meghatározóvá vált.

Az 1945-ben alakult országos érdekvédelmi szervezet, a Magyar Írók Szövetsége akkori lapja, az Irodalmi Újság 1953-tól egyre inkább a változásokat sürgetők fórumává vált. 1956 tavaszától kezdve igazi mozgalom indulhatott meg, melynek hatására fokozatosan enyhült a kulturális politika szigora, visszatérhettek lassan az éveken át hallgatásra ítélt alkotók, például Füst Milán, Kassák Lajos, Kodolányi János, Pilinszky János, Szabó Lőrinc, Weöres Sándor. A június 27-én rendezett, sajtóról szóló nagy hatású vitán a leginkább szókimondó Déry Tibor a szabadság hiányáról, az eszmék rendszerében lévő tévedésekről beszélt, és bírálta Horváth Márton, Révai József, Darvas József kulturális politikai tevékenységét.

Az írók szövetségének közgyűlésére szeptember 17-én került sor, másnap az elnökség élére újraválasztották Veres Pétert, társelnöknek Háy Gyulát és Tamási Áront, főtitkárnak Erdei Sándort. A pártvezetés nem örült sem a közgyűlésen a Nagy Imre-vonal melletti kiállásnak, sem a megválasztott vezetőknek. De sokat már nem tehetett, viharos gyorsasággal szaporodtak és erősödtek az egyre kritikusabb hangok.

A magyar társadalom úgy tekintett az írókra, mint szellemi vezetőkre, a változások előkészítőire. Az írók azonban terveik szerint nem forradalmat szerveztek, „csak” reformokat és demokráciát követeltek. Az események azonban túlléptek rajtuk, a diákság és a munkásság egyre radikálisabb követeléseit váltak meghatározóvá – magyarázza tanulmányában Vasy Géza, a Magyar Írószövetség 2007–2010 közötti elnöke.

A szövetség ekkor már a Bajza utca 18.-ban működött, és az épület a forradalom időszakának egyik központja lett. Október 23-án megjelent az Irodalmi Újság röplapja a magyar írók kiáltványával, amely a magyar nemzet követeléseit fogalmazta meg – ezt Veres Péter a Petőfi-, majd a Bem-szobornál is felolvasta.

Déry Tibor a nemzetközi tiltakozások nyomán halál helyett „csak” kilenc évet kapott. Fotó: fortepan

Az írók ettől kezdve következetesen a forradalom mellett álltak ki, és próbálták előbb a Gerő-féle vezetést, majd Nagy Imrét rávenni a belátásra, a követelések teljesítésére, a téves döntések visszavonására (statárium kihirdetése, szovjet csapatok behívása, „ellenforradalom” minősítés). Október 26-án más művészeti ágak képviselőivel együtt kiáltványt tettek közzé a legfontosabb teendőkről. Miután Nagy Imre egyértelműen a forradalom mellé állt, az írók támogatták munkáját.

November 2-án jelent meg az Irodalmi Újság híres forradalmi száma. Olvasható benne a szövetség nyilatkozata (amelyben köszöntik a forradalmat, s elítélnék minden önbíráskodást), Illyés Gyula Egy mondat a zsarnokságról című verse, továbbá Déry Tibor, Füst Milán, Kassák Lajos, Németh László, Szabó Lőrinc, Tamási Áron, Tamási Lajos és mások forradalmat köszöntő írásai.

November 4-én hajnalban a szovjet csapatok megkezdték a forradalom leverését. December folyamán fokozatosan szigorodott a helyzet, a fegyveres harcok résztvevői mellett már írókat és újságírókat is letartóztattak, visszatértek a legkeményebb diktatúrához.

Adománygyűjtő ládák

Az írószövetség forgalmas főtereken adománygyűjtő ládákat helyezett el, amelyekben az elesett hősök családjainak megsegítésére gyűjtöttek pénzt. Senkinek nem jutott eszébe, hogy kirabolja ezeket; így váltak a ládák a forradalom tisztaságának szimbólumaivá. Képünkön: őrizetlen láda a pesti Kálvin téren, a Sörkert kerítése előtt.

Az írószövetség legtöbb tagja nem tudta elfogadni a kialakult helyzetet, a Kádár-kormány tevékenységét. Néhány ellenvélemény dacára ez fejeződött ki a december 28-i taggyűlésen és az ott elfogadott, Gond és hitvallás című nyilatkozatban is, amelyet Tamási Áron fogalmazott meg. Az írószövetség szellemi és erkölcsi magatartásának kinyilatkoztatása a nép forradalmának, szabadságharcnak nevezte október történéseit.

1957. január 17-én a Belügyminisztérium ideiglenesen felfüggesztette az írószövetség működését, majd április 26-án feloszlatta a szervezetet „a Magyar Népköztársaság társadalmi rendje elleni támadás” indokával. Kádárék az írókat az „ellenforradalom” fő részeseinek nevezték, ennek megfelelően készítették elő és vezették le 1957 őszén a két íróperet. A „kis íróperben” október 9-én Varga Domokost, Tóbiás Áront, Fekete Gyulát, Molnár Zoltánt ítélték el; a „nagy íróperben” november 13-án Déry Tibor – nemzetközi tiltakozások nyomán halál helyett – kilenc évet kapott. Háy Gyulára, Zelk Zoltánra és Tardos Tiborra szintén börtönbüntetést róttak ki. Mellettük **Eörsi Istvánt** már májusban elítélték, Lakatos Istvánt csak 1958 novemberében.

Rajtuk kívül még sok más író, újságíró internáltak, sújtottak börtönnel (például Obersovszky Gyulát, Buda Ferencet). Másokat tilalmi listára helyeztek, állásukat megszüntették, írásaikat nem közölték (Benjámín László, Örkény István, Kuczka Péter, Tamási Lajos stb.). Illyés Gyulának 1959-ben verseskötetét, színdarabját is visszaadták; Nagy Lászlónak, Juhász Ferencnek 1965-ig nem jelenhetett meg

újabb kötete. Csoóri Sándor hosszú éveken át nem szerepelhetett a rádióban, televízióban. Sajnos hosszan lehetne még sorolni a megtorlás példáit...

Tudta?

A forradalom szabadította ki a váci börtönben raboskodó, ezért váci füveskertiek néven elhíresült fiatal költőket: Kárpáti Kamilt, Béri Gézát, Tóth Bálintot, Tollas Tibort, Szathmáry Györgyöt és Gérecz Attilát. Ez utóbbi november 7-én hősi halált halt a Klauzál térnél, ahol emléktábla őrzi emlékét, ahogy 2006 óta az írószövetség székházának falán is.